

Sanita Zute

LSA valdes locekle/
AREI selekcionāre

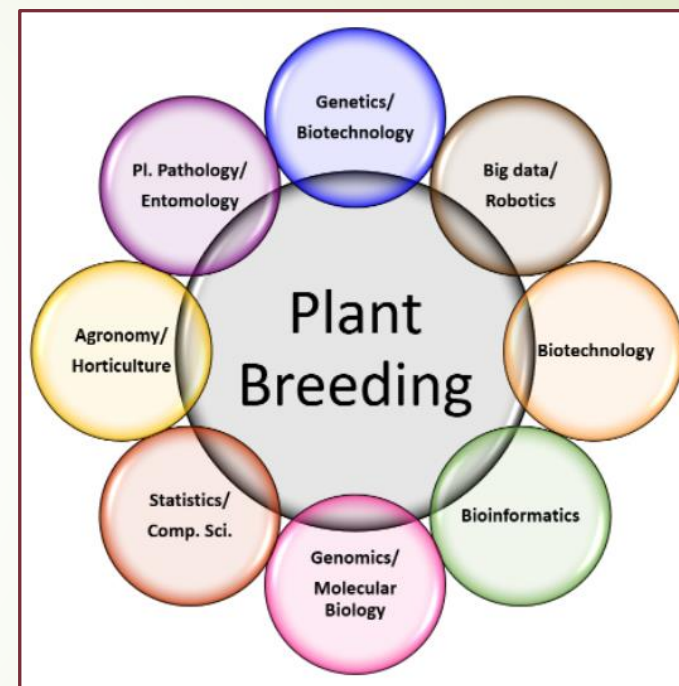
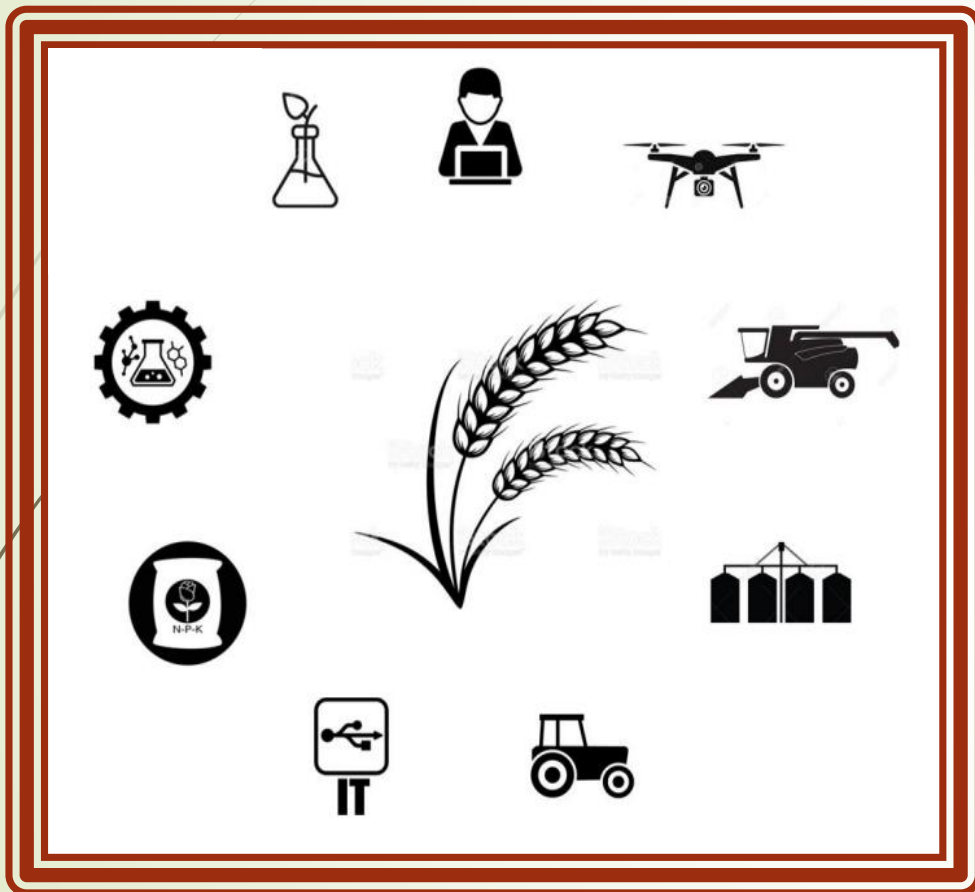
e-pasts: sanita.zute@arei.lv

Vai šķirne ir intelektuālais īpašums? Kāpēc?

1

Modernā lauksaimniecība => modernās šķirnes

<https://www.plantbreeding.iastate.edu>

Fakti par selekcijas devumu ražas potenciāla pieaugumam

- No 2000. gada tieši augu selekcijas sasniegumi ir **palielinājuši ražu ik gadu par 1,16 %** visiem galvenajiem ES audzētajiem laukaugiem (*European Seed <https://european-seed.com/2021/09/the-world-in-transition-kws-offers-solutions-for-the-agricultural-challenges-of-the-future/>*).
- Selekcija, kas vērsta uz jauno šķirņu izturību pret slimībām/kaitēkļiem..., izturību pret klimata pārmaiņām, kvalitātes rādītāju uzlabošanu..., izmantojot modernās biotehnoloģijas metodes, t.sk., gēnu inženieriju, nosaka, kas **pat 70 % no ražības pieauguma nosaka šķirne**, videi un agro – tehnoloģijām atstājot vien 30% . (*SeedWorld <https://seedworld.com>*)
- Globālo klimata pārmaiņu un resursu izmaksu kontekstā - jauns izaicinājums tā saucamās zemu ieguldījumu (*low-input*) šķirnes, kas spēj maksimāli efektīvi izmantot resursus ražas veidošanai. (N izmantošanas efektivitāte...)

)

Kas ir ŠĶIRNE?

Šķirne ir kultūraugu kopums, kas radīts selekcijas ceļā, kuram **piemīt noteiktas iedzimstošās** morfoloģiskas, bioloģiskas un saimnieciskas īpašības

- ▶ „**Šķirne** ir kultūraugu kopums, kas atšķiras vismaz ar vienu izteiktu īpašību ... vienība, kura pavairojot paliek nemainīga. ” (*Augu šķirņu aizsardzības likuma 2. pants*)

Šķirnes reģistrācija :

- ▶ **starptautiski atzīts AVS** (*atšķirīguma, stabilitātes un viendabīguma*) **tests**
- ▶ **unikāls šķirnes nosaukums.**

- 1. Šķirne kā intelektuālā īpašuma objekts** - selekcionāra tiesību aizsardzība.
- 2. Šķirne kā ražošanas līdzeklis sēklkopībā** – iekļauta Augu šķirņu katalogā

Kāpēc tiek likumīgi aizsargātas selekcionāra tiesības?

- Jau pirms 60 gadiem starptautiski novērtēta selekcijas lomu globālo pārāpdzīvotības risku mazināšanā :
 - Strauji pieaugošais pieprasījums pēc augu izcelsmes pārtikas, lopbarības u.c. izejvielām
 - Izaicinājumi, kas saistīti ar lauksaimniecībai pieejamo zemes un ūdens resursu samazināšanos
 - Klimata pārmaiņu radītā produktivitātes krituma riska mazināšanā
- Jautājums: **kā stimulēt selekcijas un sēkļu ražošanas kompānijas investēt augu selekcijas attīstībā?**
- 1961.gadā Parīzē tika izveidota **Starptautiskā jaunu augu šķirņu aizsardzības savienība - UPOV**, kuras misija ir nodrošināt efektīvu augu šķirņu aizsardzības sistēmu **ar mērķi veicināt jaunu augu šķirņu attīstību sabiedrības labā.**
- **Kopš 2016.gada arī Latvija ir pilntiesīga UPOV dalībvalsts.**

Vai šķirne ir intelektuālais īpašums?

6

Augu selekcijas radītais produkts ir ar augstu pievienoto vērtību:

- tas ir inovatīvs un izaicinājumus pieņemošs
- tajā ieguldītas intelektuālās un materiālās investīcijas

Cik izmaksāja jaunas šķirnes izveidošana?

Latvijā :

- vienas labību sugas selekcijā ik gadu izvērtē ap **8 ... 10 000** genotipu – potenciālo šķirņu vienību.
- vienas šķirnes radīšanai un izvērtēšanai velta minimums **10-12 gadus**

✓ Budžets (2005-2020):

Vienas šķirnes izselekcionēšana Latvijā izmaksā aptuveni **230 - 270 tūkst. EUR**

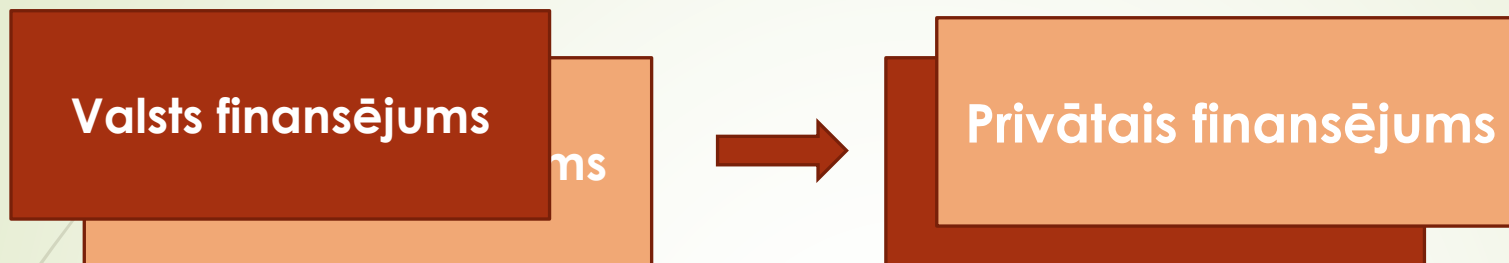
Rietumeiropā :

- vienas labību sugas selekcijā ik gadu izvērtē **vairāk kā 100 000** genotipu
- vienas šķirnes radīšanai un izvērtēšanai tiek veltīti minimums **6-8 gadi**

✓ Budžets:

Vienas šķirnes izselekcionēšana Rietumeiropā izmaksā aptuveni **500 – 1 500 tūkst.. EUR,**

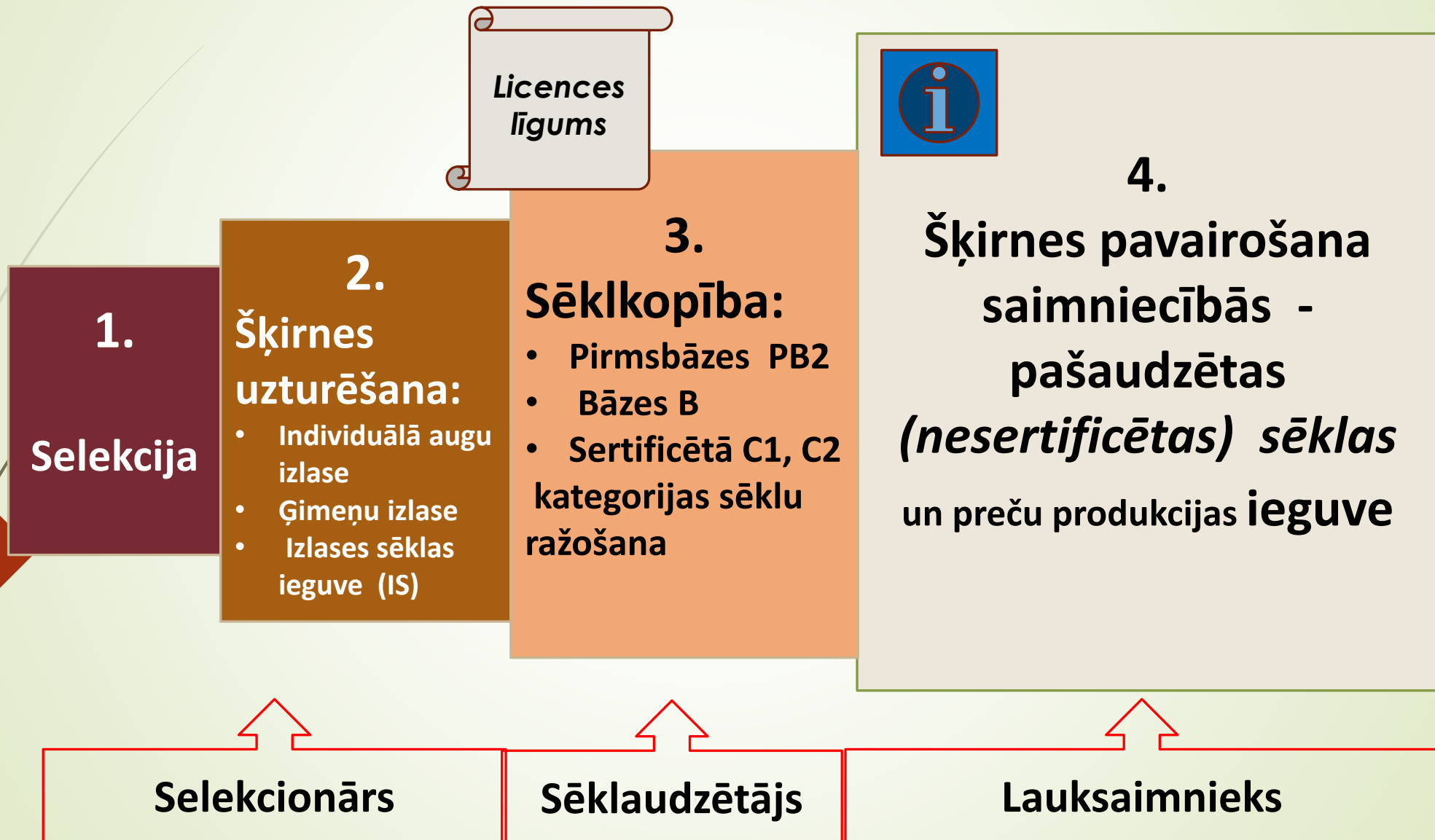
Kas finansē selekcijas darbu?

- ➔ **Privātais finansējums = selekcionāra atlīdzības (autoratlīdzības), kuras selekcionārs var saņemt visā šķirnes aizsardzības periodā (līdz 25 gadiem pēc pirmās reģistrācijas).**

* **Latvijā – selekcija notiek tikai valsts institūtos; no 2011 .gada tika atjaunots valsts atbalsts selekcijas materiāla novērtēšanai (no 2019.- 500 tūkst./gadā).** ZM subsīdijās piešķirtais finansējums nav pietiekams efektīva selekcijas procesa nodrošināšanai un nespēj apmierināt lauksaimnieku vajadzību un pieprasījumu pēc jaunām vietējām šķirnēm.

Kā privātais finansējums nonāk pie selekcionāra?

Atbildība selekcionāriem no šķirnes lietotāja

Sertificēta sēkla

Atbildība par tirgotajām sēklām

Saskaņā ar līgumu, t.sk.,
drīkst piedāvāt sēklas
tirdzniecībai

Pašaudzēta sēkla –

izsēj tikai savā saimniecībā:

Atbildība par pašražotajām sēklām

*Izņēmumi sabiedrības
interesēs !!!*

Lauksaimnieks var izmantot sējai:

5-85%

- ☐ **Sertificēta sēkla** – sēklas sagatavotas un izvietotas tirgū saskaņā ar sēklaudzēšanas noteikumiem - **pavairošana tirdzniecībai** un *pašu vajadzībām (sēklkopības platības)*

15-95%

- ☐ **Pašaudzēta sēkla** – sēkla ataudzēta un sagatavota saimniecībā - **pavairošana** pašu vajadzībai, nav obligāta kvalitātes standartu ievērošana un valsts iestādes kontrole

Paldies par uzmanību!